

ВСТУПНА ПРОМОВА

Шановні друзі!

У минулому році закінчив дослідження та захистив дисертацію на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук щодо проблем розслідування правил порушення охорони вод та забруднення моря за спеціальністю кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність, судові експертизи **Барвенко Віталій Костянтинович**.

Наразі ним підготовлена монографія, яка вмістила усі розроблені ним у монографії наукові здобутки, де розглянуто комплекс теоретичних і практичних питань розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря. Проаналізовано сучасний стан злочинних порушень правил охорони вод та забруднення моря, зокрема в Одеської, Миколаївської та Херсонської областях в Україні.

Дослідження ґрунтується на емпіричній базі його власного бачення вказаних проблем не тільки як науковця, але і практичного працівника, бо В.К. Барвенко має певний юридичний досвід керівника правоохоронних органів, а наразі працює на посаді судді.

Ним відзначається, що кримінальні правопорушення стосовно правил охорони вод (ст. 242 КК України) і забруднення моря (ст. 243 КК України) мають схожий специфічний механізм вчинення, і являють собою сукупність правопорушень стосовно

такого екологічного об'єкту, як води (поверхневі, підземні, морські), що призводять до таких їх змін, які створюють небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля. Це обумовлює розроблення спільних методичних положень і рекомендацій, що найбільш яскраво проявляється на початковому етапі досудового розслідування, на якому забезпечується підґрунтя для доказування.

Акцентовано увагу на тому, що теоретичною основою для розроблення методичних положень і рекомендацій з розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря виступають кримінально-правова і криміналістична характеристики цих екологічних злочинів. Їх структура включає в себе: 1) предмет посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) обстановку вчинення злочину (час, місце); 4) особу злочинця; 5) типovu «слідову картину» (у її широкій інтерпретації); 6) наслідки кримінального правопорушення. На початковому етапі розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря особливе значення мають відомості про типovu «слідову картину», адже саме з виявлення слідів злочину починається кримінальне провадження. При цьому потрібно розрізняти сліди правопорушення і його екологічні наслідки – негативні явища, які виникають (або можуть виникнути) у просторі і часі після вчинення порушень певних екологічних правил і є їх опосередкованим, інколи непередбачуваним (вторинним), результатом.

Монографічне дослідження автора можливо, на нашу думку, використовувати для подальшої розробки теорії розслідування екологічних злочинів, воно може бути адресоване науковцям та практичним працівникам, які розслідують вказані злочини.

Сайнчин Олександр Сергійович,
доктор юридичних наук, професор,
дійсний член академії наук (академік) України

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	7
Вступ	8
Вступна промова до Розділу 1	14
Розділ 1	
Кримінально-правова та криміналістична характеристика порушення правил охорони вод та забруднення моря	16
1.1 Кримінально-правова характеристика порушення правил охорони вод та забруднення моря	16
2.1 Структура криміналістичної характеристики порушення правил охорони вод та забруднення моря	28
1.2.1 Предмет посягання	39
1.2.2 Спосіб злочину	44
1.2.3 Обстановка вчинення злочину і типові сліди	48
1.2.4 Характеристика особи злочинця	59
Вступна промова до Розділу 2	71
Розділ 2	
Початковий етап розслідування порушення правил охорони вод та забруднення моря	72
2.1 Особливості початку кримінального провадження	72
2.2 Типові слідчі ситуації та комплекси відповідних їм слідчих (розшукових) дій початкового етапу розслідування	88
2.3 Висунення версій та планування розслідування	98
2.4 Взаємодія органів досудового розслідування з державними та недержавними суб'єктами під час розслідування порушення правил охорони вод та забруднення моря	104

Вступна промова до Розділу 3	125
Розділ 3	
Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування порушення правил охорони вод та забруднення моря	128
3.1 Організація і тактика огляду місця події	128
3.2 Особливості тактики допиту свідків та підозрюваних осіб	144
3.3 Пошук, встановлення та вилучення документальних джерел доказової інформації	158
3.4 Використання спеціальних знань під час розслідування порушення правил охорони вод та забруднення моря	165
Висновки	193
Список використаних джерел	197
Додатки	260

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я

МЮ – Міністерство юстиції

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ТО – тактична операція

СОГ – слідчо-оперативна група

SMS – повідомлення, переписка по електронній пошті

СМЕ – судово-медична експертиза

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Економічний і соціальний розвиток України призвів до явних протиріч з такими можливостями біосфери, як відтворення ресурсів та її життєзабезпечення. В результаті нераціональної діяльності людини забруднюються річки, міліють моря і озера, зникають багато видів рослин і тварин. Це призводить до того, що не тільки в нашій країні, але і у всьому світі гостро постає питання про збереження навколишнього середовища як існування і виживання людства. Україна має значні та різноманітні природні ресурси, які протягом тривалого історичного періоду зазнавали масштабної екстенсивної експлуатації, що призвело до їх негативних техногенних змін регіонального рівня та суттєвого зменшення їх еколого-захисного потенціалу. Сьогодні антропогенне й техногенне навантаження на водні ресурси у кілька разів перевищує відповідні показники в розвинених країнах світу, а забруднення докільця досягло загрозливого рівня, що негативно позначається, у першу чергу, на здоров'ї населення. Одним із засобів, якщо і не вирішення проблеми забруднень, то гальмування її загострення є притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, зокрема, кримінальної.

Таким чином протидія злочинам проти довкілля наразі набуває першочерговості, в тому числі і для правоохоронних органів. З огляду на значущість кримінально-правового інструментарію законодавець окремо виділив норми про кримінальну відповідальність за порушень правил охорони вод та забруд-

нення моря (ст.ст. 242, 243 КК України). Таке рішення було викликане, перш за все, поширеністю таких правопорушень при їх високій латентності та важливістю вказаних екологічних об'єктів для суспільства.

Виходячи з аналізу кримінальних та адміністративних проваджень в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях (акваторії Чорного моря, ріки Дунай, Дністер, Південний Буг та Дніпро) вказані правопорушень мають тенденцію до зростання. За період з 2014-18 років їх кількість становила 292, що перевищує у 1,4 рази показник 2010-14 року (206) і більше ніж у два рази перевищує показник 2017 року (137). І, на жаль, ознак для зміни такої тенденції на краще не спостерігається. З вказаних кримінальних проваджень лише 38 були закінчені направленням їх до суду та винесенням обвинувального вироку 46 винним особам. Значна ж частина злочинних правопорушень закінчуються припиненням кримінального провадження та застосуванням адміністративно-правових норм. У зв'язку з цим судово-слідча практика відчуває гостру потребу в сучасних методичних рекомендаціях щодо проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії особливо на його початковому етапі. Та обставина, що ключові завдання досудового розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря вирішуються саме на його початковому етапі, й обумовлює актуальність обраної теми монографії. У криміналістичній же науці ці питання залишаються малодослідженими.

Підґрунтям для проведення дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики та кримінального процесу, які розглядали концептуальні питання виявлення і розслідування злочинів – Ю.П. Аленіна, І.В. Басистої, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, Р.С. Белкіна, В.В. Бірюкова, Т.В. Варфоломеевої, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, Л.Я. Драпкіна, В.А. Журавля, А.В. Іщенка, О.В. Капліної, Н.С. Карпова,

Н.І. Клименко, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.В. Лисенка, В.К. Лисиченка, І.М. Лузгіна, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, В.Т. Маляренка, Г.А. Матусовського, В.Т. Нора, В.О. Образцова, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорецького, В.Д. Пчолкіна, Б.Г. Розовського, О.С. Саїнчина, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, С.В. Слинька, В.М. Стратонова, О.Ю. Татарова, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалової, П.В. Цимбала, К.О. Чаплинського, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька, В.М. Шевчука, М.Є. Шумила, О.О. Юхна та ін. До уваги було взято й праці А.І. Виноградової, С.І. Вінокурова, С.Є. Єркенова, Л.А. Іванової, С.О. Книженко, О.С. Кузовкіна, В.В. Кулькова, В.Х. Меркурісова, К.В. Осипової, В.А. Попова, О.П. Резвана, С.С. Рузметова, Ю.М. Туровця, О.О. Яковлевої та інших, які присвячені досудовому розслідуванню окремих видів злочинів проти довкілля. Значною мірою проведення дослідження ґрунтувалося на концептуальних положеннях докторської монографії О.В. Одерія «Проблеми теорії та практики розслідування довкілля» та монографії «Теорія та практика оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері водокористування» (кол. авторів: О.І. Голиш, С.М. Бортнік, М.В. Стащак, В.В. Шендрік). Були використані й праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального та екологічного права.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря.

Для вирішення цієї проблеми були поставлені, зокрема, такі завдання:

- надати криміналістичне визначення порушень правил охорони вод та забруднення моря, з'ясувати їх місце в структурі злочинності проти довкілля;
- визначити сутність, структуру та значення кримінально-правової та криміналістичної характеристик порушень правил охорони вод та забруднення моря;

- окреслити нагальні проблеми виявлення порушень правил охорони вод і забруднення моря та відкриття кримінального провадження;
- з'ясувати особливості початку досудового розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря;
- систематизувати обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря;
- виокремити типові слідчі ситуації і визначити організаційні основи початкового етапу досудового розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря;
- розкрити особливості взаємодії органів досудового розслідування з державними та недержавними суб'єктами під час виявлення та розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря;
- визначити специфіку проведення окремих слідчих (розшукових) дій та роботи з документами в ході розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря;
- розкрити можливості використання спеціальних знань у розслідуванні порушень правил охорони вод та забруднення моря.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час досудового розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря.

Предметом дослідження є початковий етап розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря.

Методи дослідження. Використовувався комплекс методів наукового пізнання дійсності, в основі якого знаходився загальний діалектичний метод. В цьому аспекті особливості механізму порушень правил охорони вод і забруднення моря, а також чинники початкового етапу розслідування досліджувалися в їх взаємозв'язку і розвитку. Як спеціальний науковий інструментарій використовувалися методи: *формально-логічні*